چەپی نویٚ و سوسیالیزمی مرۆیی . .

کەمال ڕەئوف

لەچەند سالّی ڕابردودا، لەگەلّ بەدەرکەوتن و هەلّئاوسانی قەیرانە ئابوری و سیاسی و کۆمەلاّیەتیەکانی یەکێتی سۆڤیەت، مەرگی ئەو ووتەو بۆچونەنانەی خرۆتیشوفمان بەگۆڕ سپارد، کەوتبووی گوایە بەنیازە لەرێگەی گەشەسەندنی ئابوری و سەرکەوتنەکانی تری سوسیالیزمە سەرمایەداریە دەولّەتیەکەیەوە، سەرمایەداری بازاری ئازاد لەگۆڕبنێت و بەچۆکیاندا بهێنێت. ئالّوگۆڕە جیهانیە سیاسی و کۆمەلاّیەتیە ئالّۆسکاوەکانی دوایی جەنگی سارد یش کەشنەبایەکی ترسێنە ترو بیٚ هیوا و نائارام تری لەسەردەمی جەنگی سارد لەگەلّ خۆی هێنا، تارمایی مەرگی ئەو ووتە و بۆچونە ناسراوانەی خانمی تینا (مارگریت تاشەر) و فۆکۆیامامان نیشان دەدات، کەلایان وابوو ئەمە ی ئێستا کۆتایی مێژووە، یان ئەم سیستەمە بێئەلتەر ناتیفە و پێناسەی دەکەن و دەیچوێنن وەك ڕەسەنایەتی هێزی ڕاکێشەری سروشتی گەردون، کەگوایە بەتێکچونی هاوکێشەو شیرازەی ژیانیش رووله‌مەترسی و تیاچون دەکات . بەپێی تازەترین ئاماری ڕێکخراوی کاری جیهانی کە لەناوەڕاستی ئەمسالّدا بلاّوی کردۆتەوە، تیایدا ئاماژە بۆ ئەوەکراوە کە یەك لەسەردووی خەلّك لە جیهاندا لە حالّەتی هەژاری و نەبوونیدا ژیانیان دەبەنە سەر، هەروەها پێشبینی ئەوەش دەکرێت، کەلەچەند سالّی ئایندەدا ئەو ڕیژەیە ڕوو لەزیادبون بکات و بچێتە سەرەوە، چونکە تاکو ئێستا سەرمایەداری هیچ بەرنامەیەکی کاراو ڕۆشن و ئاشکراو دیاری نیە بۆ بەرگرتن بەو لێشاوە، ئەم هەوالّە کە چارەنوسی مەرگ و ژیانی ملیۆنەها مرۆڤی پێوە بەستراوە و باس لەچۆنیە تی و خراپی باری ژیانی نیوەی مرۆڤی سەرگۆی زەوی دەکات، کەچی لەپەراوێزو وبەشێوەیەکی لاوەکی لەمیدیاکانی جیهاندا خرایە پێش چاو و باسی لێکرا ! ئەوەی لێردا مەبەستە ئاماژەی پێبکەین، دیارە بەتەنها ئەو دەورە خراپە نیە کە ئێستا میدیاکانی جیهان گرتویانەتە بەرو کردویانەتە مۆد و کاری لەسەر دەکەن، بەلّکو زیاتر قسەکردنە لەسەر ئەو بەرپرسیارێتیە جیهانیەی کە ئەو هەلومەرجەی بۆ ئادەمیزاد هێناوەتە پێشەوە. ئەم هەوالّە لەکاتێکدا بەر گوێمان دەکەوێت کە هیچ کاتێك لە مێژوودا سەرمایەداری وبازاری ئازاد هێندەی ئێستا لەترۆپی گەشەسەندنی پیشەسازی و بالاّدەستی و سەرکەوتنی سەربازی و سنور بەزاندن و دەست بەسەراگرتن و بازارگەرمی خۆیدا نەبوە و نەشیتوانیوە وەك ئەمڕۆ خەفەی بزووتنەوە داخوازییەکانی کرێکاری و سوسیالیستی بکات . هەربۆیە ئەم دیاردەی هەژاری و پشێوی و نائارامی و فەلاکەتەی ئەمڕۆ، بەهیچ لێك نادرێتەوە جگەلەوەی، ئەوڕاستیە ئاشکراتر بکات کە سیستەمی سەرمایەداری بەهەموو بالّ و لێکدانەوە جیاجیا کانیەوە، بەپێچەوانەی ئەوەی کەخۆیان بانگەشەی بۆدەکەن بۆدەکرد، ناتوانێت پاشە رۆژێکی رۆشنی وا بەرهەم بهێنێت کەلەگەلّ خواستەکانی مرۆڤایەتیدا بێتەوە .

بەدوای کۆتایی هاتنی جەنگی سارد دا ئەوەی کەواچاوە ڕوان دەکرا، ئیتر کۆتایی بە توندوتیژی و مەترسیەکانی سەرمرۆ بێت و سەرمایەو بازاری ئازاد و لیبرالیزمی دیموکراتی پێبنێتە قوناغێکی کراوەترەوە و دەوری دەسەلاّتی شمولی نەمێنێت و کۆتایی بە پێشبڕکێی ودروستکردن وئەگەری بەکاربردنی چەکی ئەتۆمی و کۆکوژی بێت، ئەو بۆچون و ئەگەرانە نەك هەروادەرنەچوون، بەلّکو ڕوە پێچەوانەکەشیان وەرگرت، چونکە ئاشکرایە ئەمڕۆ لەهەمووکاتێك زیاتر چەکی ئەتۆمی کۆکوژی لەبرەودایەو لەبازارەکاندا سەودایی پێوەدەکرێت ولەمەیدانەکانی جەنگ و ململانێیەتیشدا ئەگەری بەکارهێنانی زیاتری پەیدا کردوە، جاران گەر پانزە دەولّەت بەرەسمی خەریکی بەرهەمهێنان و عەمبارکردنی چەکی ئەتۆمی بوون، ئێستاژمارەی ئەودەولّەتانەی خاوەن ئەو چەکەن زیادی کردوە و ئەگەری ئەوەش هەیە کە هەندێك لەرێکخراوە و کۆمەلّە یاساخەکانیش بەدەستی بهێنن، بەپێی ڕاپۆرتی پسپۆرانی تەندروستی، لە 80/ ی ئەوکەسانەی کە توشی نەخۆشی سەرەتان دەبن هۆکەی دەگەرێتەوە بۆ پیسبون و خراپبوونی ژینگە، سیاسەت وکارکردی عەولەمە نەك هەژارانی ولاّتە هەژارنشینەکانی رزگار نەکرد وجیهانی نەکردە ئەو گوندە خەیالّیەی کەباسی لێوەدەکرا، بەلّکو هەژاری و نەداری لەسەردەستیا، تەنانەت شارەپیشەسازیە گەورە کانیشی گرتۆتەوە، بەپێی ئامارێك کەلەسالّی 1993 دا رۆژنامەی نیویورك تایمز بلاّوی کردۆتەوە، لەنیویورکدا شەوانە بیست و سیٚ هەزار کەس لەسەرشەقام و پەناگاکان رۆژ دەکەنەوە و ژیان دەبەنەسەر، کە ئەم رێژەیە دەکاتە 3٪ی دانیشتوانەکەی، بازرگانی کردن بەکچان و لاوانی کۆچبەرانی وولاّتانی هەژار نشین و بەکارهێنانی مادە بێهۆشکەرەکان بەرادەیەك برەوی سەندوە کەچەندین دەستەو تاقمی مافیایی و دامەزراوەیی و دەولّەتی چونەتە پشتیەوە و بەهەمووشوێنیکدا بلاّوەیان کردوە، سەرپێچی کردنی لاوان لەیاساو

توشبون بەپەتای لامبالاتی و ڕوودانی توندوتیژی بەردەوام بونەتە دیاردیەكی ئاسایی و بەرچاو، بەپێی ئاماری ساڵانی هەشتاكان لە ئەمەریكا دا لەهەر سەد هەزاركەسێك (426) كەسیان زیندانی بووە، ڕۆژانە هاوشێوەی چەنگێكی ڕانەگەیەنراو توندو تیژی و بێمافی لەبەرامبەر ژناندا لەشوێنی كارو ژیانیاندا بەردەوام ڕوودەدات و زەق بووە تەوەو نكوڵی لێناكرێت، ڕێژەی لەیەكجیابونەوەو هەڵوەشاندنەوەی خێزان بەهۆی حوكم و زۆری بیری پیاو سالاریەوە لە چاوساڵەكانی هەشتاكاندا سێبەرابەر زیادی كردوە، بەرتیل خۆری زۆرترین دامەزراوە مرۆییەكانی گرتۆتەوە و بەشی زۆری میدیاو سینەماو مەسەلە رۆشنبیریەكان كراونەتە ئەو عەبایەی كە ئەو دیاردە و ڕوداوە ناشرینانەی پێپەردە پۆش بكرێت و ئەوبوارانەش كراونەتە بازارو لەلایەن سەرمایەدارانەوە پاوان كراون و بونەتە ئەو دامەزراوانەی كە بەردەوام لەهەوڵی بەرهەمهێنانەوەی نەسڵێكی بیر پیاوسالاری خۆپەرستدابن، بەردەم سندوقەكانی دەنگدان و هەڵبژاردنەكان بونەتە ئەو جێگا گاڵتە ئامێزە سیاسیەی كە ساڵانە تیایدا شانۆی تراژیدیای بەڵێنە درۆینە ئابوریەكانیان تیادا نماش دەكرێن، زۆربونی ڕادەی جەنگەكان و هەوڵدان بۆئەوەی نەتەوەیەكگرتوەكان بەرەسمی بچێتە پایی سیاسەتی داگیركاریانە و بلاوبوونەوەی ترس و نائومێدی لەهەمووجێگەیەك بوەتە كاریكی ئاسایی و مرۆكان هاندەدات تالەبەرامبەر پاراستنی ماڵ وكیانیاندا دەستبەرداری ئازادیە بەدەست هاتوەكانیان ببن، گەشەی ڕێكخراوەی كاری تیرۆریستیانە دژبە خەڵكی مەدەنی وگەرانەوەی سیاسەتی داگیركاریانەی وولاتە بەهێزەكان و بەرەسمی ناسین و حەقدان بە فشارو سیاسەتی ئابلۆقەی ئابوری و برسیكردنی بەئاشكرا ملوێنەها مرۆڤی گرتۆتەوە . هەموو ئەمانە بەشێك لەو دەركەوت و هەلومەرجە سیاسی و كۆمەڵایەتیانەن كە ئەمڕۆی دنیای سەرمایەو لیبرالیزمی بازاری ئازاد، هێناویەتە ئاراوە و نیوەی ئادەمیزای سەرگۆی زەوی بەرەو هەژاری بردوە و تەواوی ئادەمیزادیشی بە خراپی ژینگەو بلاوبونەوەی نەخۆشیە كوشندەكان و پێكدادانە خوێناویەكان و ئەگەری بەكارهێنانی چەكی ئەتۆمی، لەچاوەڕوانیەكی نا ئارامیدا ڕاگرتوە ولەهیچ جێگەیەكی زەویدا ئاسایش و ئاسودەی بۆ ژیان نەهێشتۆتەوە.

هەلومەجی نوێ و بزووتنەوەی و نوێ . . . .

ناعەدالەتی و نابەرابەریەك كە لە سیستەمی سەرمایەداریدا هەیەو دەبینرێت و كاری پێدەكرێت، بەشێكی زۆری پاشماوەی ئەومیراتە كۆنانەی سیستەمەكانی پێش خۆیەتی و تاكوئێستا تواناو كاركردیان لەسەر ئادەمیزاد ماوەتەوە و بەجۆرێك لەجۆرەكانیش بەرژەوەندی و یاسای سەرمایە داكۆكیان لێدەكات و پشتیوانیانە، هەربۆیە بەئاسانی و بێگۆرانكاری ڕیشەیی لە بونیادی كۆمەلایەتیدا كۆتاییان نایەت و لەناو ناچن، سیستەمی سەرمایەداری كە پایەكانی خۆی لەسەر چەوساندنەوەو باڵادەستی كەمایەتی و جیاوازی ئەتنی و ڕەگەزی دارشتوە، هەمیشە بارگاوی بووە بەناعەدالەتی و بێچارە سەرلەبەرامبەر ململانێیەتی كۆمەلایەتیدا ماوەتەوە و نەیتوانیوە لەگەڵ ئاڵوگۆڕەكاندا چارەسەری ڕیشەیی كێشەكان بكات، هەربۆیە سەرباری دەستكەوتە زانستی و پیشە سازیە گەورەكانیش هێشتا ناتوانێت بیری بەرابەری ئابوریانە لەواقیعدا بسەلمێنێت و هەوڵدەدات مرۆكان دەستەمۆی كایە سیاسیەكان بكات وجیهانی كردۆتە جەنگەڵی بەهێزەكان لەدژی لاوازەكان و وەك سیستەمێكی پیاوسالاریانەی كۆنە پاریز لەبەرابەرا بیری یەكسانخوازی و ئازادی و بەرابەریدا وەستاوەتەوە، بیری یەكسانیخوازی و بەرابەری و بەئارامی ژیان، كە لەگەڵ سەرەتای بیركردنەوەی مرۆڤدا سەری هەڵداوە و بۆتە بەشێكی گەورە لە ئاوات و خۆزگەكانی، بەناچار لەگەڵ ئەو سیستەمەدا بەدەر لەتێگەیشتنە فكری و ئایدلۆژیستیەكان توشی بەرەو ڕووبونەوە دەبێت و توشی هەڵوێستەی دەكات، چونكە مرۆڤ بەئاسانی ناتوانێت لەڕووی رۆحی و جەستەییەوە خۆی تاسەر لەگەڵ ئەو هەلومەرجەدا بگونجێنێت كە ئەو سیستەمە هێناویەتە پێشەوە و سەپاندویەتی، شتێكی بەڵگە نەویستیشە كە مرۆڤ مافی خۆیەتی لەژیانیدا هەمیشە لەوە بكۆلێتەوە كەتاچەندە دەتوانێ ئاسودەو بەختەوەر بژی و تائەو پەڕیش ماف بەخۆی بدات كە هاوشێوەی ئەوانی تر بژی و سەربەستانە چێژ لەژیان وەر بگرێت، ئەم مافە بەدەر لەڕوانگە فكری و ئایدلۆژیستەكان، مافێكی سروشتی هەموومرۆڤێكەو هەقی خۆیەتی هەوڵبدات بۆبەدەستهێنانی ئەو خواستانەی ئەوڕێگەو شێوازانە بگرێتەبەر كەبەگونجاوی دەزانێت . هەندێك لە فەیلەسوفە تازەكان و بەشیك لەڕۆشنبیرانی ئەورووپی وەك راسل چاكوبی وئیریك هۆبزباوم و ئەدگار موران، بەدرێژە و ناوەرۆكی ئەم بۆچونانە، دەڵێن، چەپی نوێ و بزوتنەوە دیموكراتیەكان لەم دەورانەدا خەریكە تێكەڵ بەیەكتری دەبن و لە زۆر بۆچوندا لەیەكتری نزیك بونەتەوە ! هەروەها ئەوان پێیان وایە، ئەم بزووتنەوە تازەیەی چەپ وەك جاران دەوری ڕۆشنبیران و لاوان و

خوێنكاران بەكەم سەیرناكات و واقیع بینانەترلەجاران دەوری ئەوان دەسەلمێنن، هەروەها بەكردەوە ئەوەنیشان دەدەن ئێستا نەك هەر ئەوگومانانەی كەسوسیالیستە تەقلیدیەكان هەیان بوو لەسەر ڕۆشنبیران، بەهەڵەی لێكدەدەنەوە، بەڵكو دەوری ئەوان بەهەند وەردەگرن و لەگەڵ رۆشنبیرانی پێشكەوتوخوازو بزوتنەوە هەقخوازییەكای تردا ئاوێتە بەیەكتر دەبن، هەربۆیە بەپێچەوانەوە ی كۆنەوە چەپی تازە لە هەوڵی ئەوەدایە دەورێكی كاریگەرتر لەبوارەكانی ڕۆشنبیری و هونەری وەرزشی دا بگێرن، بییر بوردۆ لای وایە لەم دەورانەدا لەوانەیە ئەوەی كە پەنجا كەسی شارەزایی سینەمایی لەدەرهێنان و نمایشكردنێكی سەركەوتوانەی فلیمێكدا بتوانن لەماوەیەكی كورتدا كاركردیان هەبێت لەسەر بەرەو پێشچونی كۆمەڵ، ئەوە ڕەنگە بەچەندین خۆپیشاندان كەزیاتر جێگەی سەرنجی ڕۆژنامە نوسانە بەدەست نەهێنرێت . ئەوكاتانەی كە بینەرانی سینەما و شانۆكان زیاتركریكاری وجەماوەری بوون، بزوتنەوە كرێكاری و جەماوەریەكانیش گوڕو تینێكی زیاترو بەرچاوتریان هەبووە، هەربۆیە لەبەرابەردا لەسالآنی 1915 دا سانسۆری ئەمەریكا زەختێكی زۆری بۆ ئەو بوارانە هێناو ئازادیەكی زیاتری بەخشیە كاری رۆژنامەگەری، تا ئازادی لەبەردەم كاری سینەماو شانۆدا كەم بكاتەوە، چونكە لای وابوو نیشاندانی ئەو وێنە زیندوانەی شانۆو سینەما كە ئاشكراكردنی دەردو مەینەتیەكانی خەڵك بوون، دەبوونە مایەی تورە بوون و دروست كردنی بارگرژی لەناوكۆمەڵدا .

چەپ وسوسیالیستی تازە، ترسناكی و خەسارەی بەجێهێشتنی ئەو بوارە كۆمەڵآیەتیانەیان درك پێكردوە بۆیە ئەمڕۆ بەچاوی بایەخەوە دەروانێتە ئەوبوارانە و هۆ تازەكانی خەباتكردن و ئەو بزووتنەوانەش بەبەشێك لەخۆی دەزانێت كە ئیش لەسەر باشكردنی ژیان و گوزەرانی مرۆدەكەن و دەیانەوێت سیمای مرۆیانە بگێرنەوە بۆژیان، بزووتنەوەی ژنان كەسەرمەشقی بزووتنەوەیەكی هەقخوازانەی جیهانیە، چەپی نوێ بەدەر لەڕوانگە فكریەكان، خۆی بەپشتیوانی دەزانێت وبەگرنگیەكی زیاترەوە هەوڵی ئەوەدەدات تا ئەم بزوتنەوەیە بەتەواوەتی خۆی لەبزووتنەوە تەقلیدیەكان جیابكاتەوە ولەهەموو بوارە یاسایی وكۆمەلآیەتیەكاندا داوای مافی بەرابەری تەواوەتی بكات لەگەڵ پیاودا، هەندێك لە لێكۆڵەرەوە سیاسیەكان وای بۆدەچن، كە چەپی نوێ بروایی بەوە نەمابێ كە رادەی شۆڕشگێڕێتی بەو پێودانە كۆنە بپێوێت كەتاچەندە لە بورجوازی خۆی بەدوور بگرێت هێندە شوڕشگێرتربێت، هەربۆیە كاركردن و خەباتكردن لە هەمووبوارە جیا جیاكانی ژیاندا بەكاری خۆی دەزانێت و لایان وایە هەر ئێستا زۆرترین هەلومەرجی پێویست لەئارادایە كەزۆرێك لە مافەكانی ژنان وكێشەی بێكاری و هەژاری و داخوازیە ئانیەكانی تری مرۆیی بسەلمێنرێن چارەسەر بكرێن، ئەمە خوێندنەوەیەش تێپەراندنی ئەو قوناغە قۆزاخەیەیە، كەچەپی كۆن بەسەری بردو لەدوایی شورشی 1917 ی روسیاوەتا ئەم دەورانە خاوەن هیچ پرۆژەو بەرنامەیەكی جدی واقیعیانە نەبوە بو گۆرینی كۆمەڵ، چەپی نوێ دەیەوێت بیری سوسیالیزم لەو بێبەرنامەیی و دورە پەرێزیە كۆمەلآیەتیە بێنێتەدەرەوەو لەبێ دەنگی ڕزگاری بكات، كە بەمەش لەمیانە كاركردنەوە سوسیالیزم لە سیما مرۆییەكەیەوە نزیك بكاتەوە و لە ڕوی فكریشەوە لەو قەیرانەی قوتاربكات كە سوسیالیزم تەنها وەك بیرۆكەیەكی بێ بەرهەم و لاكەوتە وچوار چێوەیەكی ئەخلاقی لەزەینماندا بمێنێتەوە، چونكە ئاشكرایە لەمێژووی خەباتی سوسیالیستیدا، ئەوە زیاتر رۆشنبیرە سوسیالیستەكان بوون كەچەندین كاری دەسپێشخەریان ئەنجام داوە و چەندین لێكۆڵینەوە و نوسینی و شاكاری ئەدەبیان لەخزمەتی بیری بەرابەری و ئازادی و ئاسودەیی مروڤدا بەرهەمهێناوە و بە كردەوەو لەڕاستیدا خواستی بەجێهێنانی عەدالەتی كۆمەلآیەتی بوون، چەپی نوێش دەیەوێت وەفاداربێت بەرامبەر بەدروشم و بیرو باوەڕەكانی، كەئاشكراشە ئەوان لەهەموولایەك زیاتر شانسی جێبەجێكردنی بەڵێنەكانی خۆیان هەیە، چونكە ئەوان لەوبوارانەدا هیچیان نیە تا لەدەستی بدەن و لەگۆڕانی هەلومەرجەكەش بترسن . .

تێبینی کوردستان نێت:

ئەم تووسینە بیروبۆچونی خاوەنەکەیەتی، کوردستان نێت لە ناوەڕۆکەکەی بەرپرسیار نییە.